

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Назив оригинала:
Федор Михайлович Достоевский
ИГРОК

Овај роман део је светског јавног књижевног добра.
Copyright © 2026 за ово издање Вулкан издаваштво

ISBN 978-86-10-05987-8

Ова књига штампана је на природном рециклираном папиру од дрвећа које расте у одрживим шумама. Процес производње у потпуности је у складу са свим важећим прописима Министарства животне средине и просторног планирања Републике Србије.

ФЛОДОР МИХАЈЛОВИЧ
ДОСТОЈЕВСКИ
КОЦКАР

Превео Љубомир Ј. Максимовић

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Београд, 2026.

Љубављу против страсти

У опусима великих и плодних писаца обично постоје и она дела око којих се критика и публика не слажу. Док их критичари не убрајају у ауторове врхунце, читаоци их воле и враћају им се из генерације у генерацију, не водећи превише рачуна о строгом вредносном суду историје књижевности. У случају Фјодора Достојевског, роман *Коцкар* је, уз *Понижене и увређене*, једно од таквих дела. Штавише, када се узму у обзир и околности његовог настанка, па и пишчева биографија у целини, испоставља се да је *Коцкар* и много више од тога. Ако није био угаони камен уметничког стваралаштва Достојевског, он то јесте био у његовом животу.

Чак и ако се за тренутак задржимо само на стваралачком плану, видећемо да је 1866. година била изузетна по томе што је Достојевски у њој објавио два романа, и то не један за другим него практично истовремено: *Злочин и казна* штампан је првобитно у наставцима, као што је то био обичај у оно доба, а излазио је од јануара до децембра у часопису *Руски весник*. И док је, на истеку те године, публика нестрпљиво очекивала епилог првог од великих пишчевих ремек-дела,

изненада се, као посебно издање, појавио један знатно краћи и сасвим другачији роман, под интригантним насловом *Коцкар*. Тај наслов је, заправо, смислио издавач Стеловски, проценивши да ће привући више пажње од пишчевог наслова *Град рулетша*. Занимљиво је да ће се под потоњим насловом, читав век касније, појавити биографски роман Леонида Гросмана, у којем ће овај реномирани достојевист приказати године коцкарских искустава самога писца.

Рулет је Достојевског заинтересовао најпре теоријски, још у пролеће 1859. године, док је у Семипалатинску чекао царско одобрење да се врати у Петроград после робије и изгнанства, који су трајали читаву деценију. У априлској свесци часописа *Руска реч* прочитао је чланак публицисте Фјодора (Фридриха) Дершауа *Из коцкаревих дележака*, у којем је дат жив опис велелепних бањских казина на западу Европе, али и трагичних људских судбина увучених у вртлог точка са куглицом. Коцкарска страст већ је била тематизована у руској књижевности у Пушкиновим приповеткама *Вийез ѿврдница* и *Пикова дама*, но тамо је реч била о картању, а Достојевски је, са својим инстинктом за савременост, осетио да би рулет, који је у Русији био још недовољно познат, могао бити магнет за читаоце. И није се преварио.

Упоредо са стваралачком замисли, у њему се, међутим, јавио и сан о сопственом муњевитом добитку, јер је Дершау приказивао и оне којима се срећа осмехнула, па и оне који су наводно пронашли систем који сигурно добија. О таквом систему почеће да машта и Фјодор Михајлович. Још пре младалачког успеха са *Бедним људима*, одлучио је да буде писац и

ништа друго, али је то био хлеб са седам кора, па је у зрелим годинама себе називао књижевним пролетером. За разлику од својих савременика Гончарова, Тургенева и Толстоја, он је скоро читавог живота био у беспарици. У писму брату Михаилу, послатом неких месец дана пошто је прочитао Дершауов чланак, он се жадао: „Па зашто ја, који живим у таквој оскудици, добијам само 100 рубаља, а Тургенев, који има 2000 душа, по 400?“¹ Можда је већ тада помислио да би рулет могао да исправи ту неправду.

Ипак, када се, три године касније, први пут отисне у иностранство, Достојевски ће успети да одоли искушењу, да би му ипак подлегао наредне године у Визбадену. Као што то често бива код почетника, најпре је добио огромну суму, а онда скоро све изгубио, но то не да га није обесхрабрило него му је дало крила: „Ту тајну ја стварно знам; ужасно је глупа и једноставна и састоји се у томе да се треба с времена на време уздржавати без икаквог обзира на фазу игре и не треба се нервирати. То је све, и изгубити уз то просто је немогуће, а добитак је сигуран“ (422), писао је у поверењу Варвари Констант, сестри своје прве жене. И мада је на свом коцкарском дебију успео да задржи присебност и сачува нешто новца који је послао кући, био је свестан да ни најјачи карактери нису кадри да увек остану доследни: „Зато благо онима који се не коцкају и који рулет посматрају са одвратношћу као највећу глупост“ (332). Рекло би се да је велики ум заиста проникао у суштину игре и већ на првом кораку

¹ Ф. М. Достојевски, *Писма*, I, превели Мила Стојнић и други, Логос, Београд / Графичар, Ужице, 2015, стр. 332. Пагинацију наредних цитата даћемо у заградама у тексту.

суверено одбацио налет ниске страсти. Авај, био је то тек почетак дугог хода по мукама. Само неколико дана касније, он пише брату из Торина и еуфорично описује драму свог подухвата, наговештавајући нове коцкарске авантуре: „Увече сам се поново вратио том систему, најстроже га применио и без муке убрзо поново добио 3000 франака. Реци: како је после тога било могуће не занети се, како не поверовати у то да би ми срећа била у рукама, само кад бих се ја строго придржавао свога система“ (427). Унутрашња борба између жеље за добитком и свести о њеној неостварљивости очигледно је раздирала писца од самог почетка, и он ће је уверљиво литерарно уобличити.

Скицу за роман о рулету Достојевски ће, дакле, начинити тек пошто се и сам опробао за точком среће. Изнео ју је у писму које је из Рима упутио критичару Николају Страхову у септембру 1863. Замисао је била амбициозна: требало је да то буде комбинација друштвеног и психолошког романа, с једне стране о Русима у иностранству, а са друге о судбини јунака специфичних карактеристика, интелектуално натпросечног, „али у сваком погледу недовршеног, човека који је изгубио веру и у исти мах *не сме да не верује*, који је устао против ауторитета и у исти мах се боји ауторитета“ (433). Тај јунак замишљен је и као нека врста сувишног човека који не проналази себи места у Русији, и зато је критичан и према њој и према онима који младе позивају на повратак у отаџбину. Аутор га пројектује као „живу личност“: „видим га целог, као да стоји преда мном“, пише он, истичући и ону кључну ствар: „Главна зачкољица је у томе што су сви

његови животни сокови, снага, бујност и смелост усмерени ка рулету. Он је коцкар, и то не прост коцкар, као што ни Пушкинов витез-тврдица није просто тврдица. [...] Он је својеврстан песник, али је ствар у томе што се он стиди те поезије, јер дубоко осећа њену нискост, иако жудња за *ризиком* њега оплемењује у властитим очима“ (433).

Када, међутим, три године касније роман буде написан, у средишту заплета појавиће се нешто што првобитно уопште није било поменуто – компликовани љубавни однос између протагонисте-приповедача Алексеја Ивановича и фаталне Полине Александровне. Може се претпоставити да је Достојевски то одмах имао у виду, али је и разумљиво што није журио да повери Страхову. У тренутку у којем му је излагао своје замисли, туберкулоза његове жене Марије већ је улазила у завршни стадијум, а он је путовао са младом, хировитом љубавницом Аполинаријом Сусловом, расипајући на рулету и свој и њен новац. Њихова бурна веза такође се примицала крају, па је Суслову и у другим писмима са тог путовања или прећуткивао или дискретно помињао са „она“ или са „А. П.“ (Аполинарија Прокофјевна). Ти иницијали, у обрнутом редоследу, јављаће се и у *Коцкару*.

Наредне 1864. године умрла је, после дуге агоније, Марија Дмитријевна, а неколико месеци касније, сасвим напрасно, и пишчев брат Михаил, његов најпоузданији ослонац и пословни партнер. Часопис *Ејџа*, који су заједно издавали, ускоро је морао бити угашен, а на Достојевском су, поред дугова, остали брига о Михаиловој породици и о свом пасторку Паши. Богата тетка Кумањина позајмила му је десет

хиљада рубаља, али ни то није било довољно. И тако је, године 1865, у време када је већ радио на *Злочину и казни*, потписао уговор са Стеловским. Добио је унапред три хиљаде да напише одавно замишљени роман о коцкарској страсти, обима најмање десет штампарских табака. Рок за предају рукописа био је 1. новембар следеће године, а замка се крила у драконској казни предвиђеној у случају кашњења: најпре велики пенали, а ако рукопис не преда ни до 1. децембра, потпуно одрицање од ауторских права на своја дотадашња и будућа дела у наредних девет година. Препредени Стеловски томе се и надао, а Достојевски је, коцкарским речником речено, по ко зна који пут играо *va banque* – на све или ништа.

Како је време пролазило, све више је у изгледу био овај други исход, пошто почетком октобра роман још није био ни започет. Иако је имао искуства са писањем у цајтноту, писац је схватио да овог пута чак ни физички неће бити у стању да испуни обавезу. И кад га је већ обузело очајање, његов пријатељ Миљуков обратио се за помоћ професору стенографије Ољхину, који им је послао једну од својих најбољих ученица, двадесетогодишњу Ану Григорјевну Сњиткину. Достојевски је прилежној сарадници издиктирао роман за свега 26 дана, од 4. до 30. октобра 1866. Сутрадан је отишао да преда рукопис Стеловском, али је овај применио још једно лукавство и, неколико дана пре тога, отпутовао из Петрограда. Писац је фасциклу онда оставио код надзорника кварта и за то добио потврду. Савладана је и последња препрека – најзад је био слободан.

Срећан расплет афере са рукописом *Коцкара*, достојан булеварских романа чијих се дражи Достојевски никада није одрекао, означио је један много значајнији почетак. Њиме је отворено последње поглавље пишчевог животописа, у којем ће главну улогу играти Ана Сњиткина, највећи дар који му је не баш наклоњена судбина икада послала. Скромна стенографкиња израшће убрзо у каријатиду његовог дома, зрелу љубав са којом ће остварити породично спокојство. Биће и у том браку, нарочито првих година, трзавица, тегоба и сиротовања, али Феђа и Ања, како су једно друго звали, успеће све да превазиђу заједништвом, упркос томе што их је делило читавих 25 година.

Разумљиво је што та последња пишчева љубав, и права и стварна, није била инспиративна за роман. Идила није била жанр Достојевског. Да повест тог односа ипак не остане незабележена, побринула се сама Ана Григорјевна у својим мемоарима. Из мноштва подробних детаља, издваја се тренутак просидбе. И ту је пишчев литерарни таленат одиграо пресудну улогу. Десило се то 8. новембра 1866, неколико дана по завршетку диктирања *Коцкара*, када је Ана дошла у заказану посету. Као и обично, Достојевски јој је причао о ономе што тренутно ради, па је почео да јој дочарава замисао свог следећег романа о уметнику, његовом вршњаку, затраживши од ње да му помогне у недоумици око расплета.

Уследила је сјајна импровизација, у надахнућу какво девојка до тада није чула: „У скицирању свог јунака Фјодор Михаилович није штедео тамне боје“, сведочи она пола века касније. „По његовим речима, јунак је био човек пре времена

остарио, неизлечиви болесник (парализа руке), суморан, подозрив; додуше, нежна срца, али неспособан да искаже своја осећања; уметник, можда и даровит, али зле среће, јер ниједном у животу није успео да оваплоти своје идеје у оним облицима о којима је сањао, и због тога се увек мучио.² Ана протестује због те немилосрдне слике, примећујући како замишљени јунак „још увек воли људе и притиче им у помоћ“ (58). Охрабрен, писац наставља да импровизује: „у том одлучујућем раздобљу свога живота, уметник среће младу девојку, ваших година или годину-две старију. Назовимо је Ањом, да је не називамо јунакињом. То је лепо име...“ (58), наговештава он. Али, девојчине мисли крећу другим, нежељеним правцем. Сетивши се да јој је Достојевски тих дана поменуо писмо које је из иностранства добио од своје несуде веренице Ане Корвин-Круковске, она помишља на њу као на прототип јунакиње романа. „У том тренутку сасвим сам заборавила да сам и ја Ана“ (59), сећа се она. Следи скицирање главног женског лика: „Ања је била кротка, паметна, добра, пуна живота и с пуно такта у опхођењу с људима“ (59). На директно питање да ли је лепа, писац одговара, сада већ без приповедачке дистанце: „Није лепотица, наравно, али је врло привлачна. Волим њено лице“ (59). Још увек стрепећи око исхода, слушатељка се поново буну, али овог пута због јунакињине идеализације. Достојевски, међутим, не одступа. Пошто је добро упознао Ању, његов уметник је закључио како би с њом могао бити срећан, али се није усуђивао да се

² Ана Достојевски, *Успомене*, I, превео Петар Вујичић, Просвета, Београд, 1977, стр. 58.

препусти том сну, јер се плашио да нема шта да јој понуди и да би за њу такав брак био превелика жртва. „А и уопште, зар је могуће да млада девојка, толико другачија по карактеру и годинама, заволи мог уметника? Зар то не би била психолошка неистина?“ (59–60). И пошто је, не оклевајући, Ана Григорјевна ватрено одбацила тако песимистичку помисао, приповедач отвара карте, мада још увек под маском фикције: „Ставите за тренутак себе на њено место – рече дрхтавим гласом. – Замислите да сам ја тај уметник, да сам ја вама изјавио љубав и молио вас да будете моја жена. Реците, шта бисте ми ви одговорили?“ (60). И добија најжељенији могући одговор: „Ја бих вам одговорила да вас волим и да ћу вас волети целог живота!“ (60). Венчали су се три месеца касније, проживели у браку 14 година и имали четворо деце.

Одмах после венчања, у фебруару 1867, младенци су се отиснули на свадбено путовање у иностранство, које ће се протегнути на пуне четири године. Повратак у домовину одлагали су због поверилаца који су вребали не би ли Достојевског стрпали у дужнички затвор, а он се, нашавши се у безизлазној финансијској ситуацији, а надамак изазовних бањских казина, поново окренуо пороку који је претходно убедљиво разобличио у свом роману. „Сутра, сутра је свему крај!“ (428), узалудно се зарицао његов јунак у последњој реченици *Коцкара*. Док ју је диктирао, писац вероватно није ни слутио да ће четири и по године касније готово исте те речи као сопствене упутити истој оној стенографкињи која му је у међувремену постала животна сапутница. Претходно је, међутим, прошао кроз неколико фаза у којима су се смењивали

нада и очајање. Први налет оптимизма обузео га је по њиховом доласку у Дрезден, па је на тренутак оставио своју младу невесту да би „скокнуо“ до Хомбурга, одакле ће јој, после губитка, написати: „Ово је, Ања, мој дефинитивни закључак: ако је човек разуман, тј. као од мрамора, хладан и *нељудски* опрезан, онда сигурно и *несумњиво*, може добити *колико њог хоће*.“³ Ни она сама до краја живота није сумњала да је замисао њеног мужа о сигурном добитку била изводљива „само под условом да тај метод примењује неки хладнокрван Енглеz или Немац, а не тако нервозан човек, који се стално заносио, и у свему ишао до крајњих граница.“⁴ Но, учила је још нешто битно, можда и најбитније, што Достојевски није узимао у обзир: „Али осим хладнокрвности и истрајности, играч на рулету мора да располаже знатним средствима, да би могао да издржи неповољне изгледе игре“ (164). Није нимало наивна била Ана Григорјевна, чак ни у младости: „У мени се након извесног времена, после наших првих губитака и узбуђења, створило чврсто уверење да Фјодор Михајлович неће успети да добије у игри [...] и да никакве молбе, убеђивања, наговарања [...] на мужа неће деловати“ (165). Испрва га је чак и подстицала на игру, интуитивно осећајући да му је то потребно. По сопственим речима, његове губитке је доживљавала као ударце судбине, које су заједнички себи наносили, и трпела их је „с великом хладнокрвношћу“.

³ Ф. М. Достојевски, *Писма*, II, превели Вера Вулетић и други, Логос, Београд / Графичар, Ужице, 2015, стр. 81.

⁴ Ана Достојевски, *Успомене*, I, стр. 164.

Присећајући се у својим позним годинама како је њен Феђа, већ задужен до гуше, умео да прокоцка сав новац, па су због тога морали да залажу своје личне ствари, Ана Достојевски додаје: „Али и залажући ствари, мој муж се никад није могао уздржати, и понекад је губио све што би управо примио за заложену ствар“ (164). Било је и драгоцености које касније нису успели да откупе, а њој је најтеже пало то што је на тај начин остала без његовог свадбеног поклона – броша и минђуша са брилијантима и рубинима. Упркос свему, њено разумевање за мужевљеву слабост остало је непољуљано: „Морам да будем праведна према себи“, рећи ће она, „никад нисам прекоревала мужа због губитка, никад се нисам с њим свађала због тога (муж је ценио то својство мог карактера) и без роптања сам му давала последњи новац, знајући да ће моје ствари, које нисмо у одређеном року откупили, сигурно пропасти“ (166).

Из Аниних успомена не могу се, међутим, наслутити размере драме кроз коју су тих година пролазили. Стога су за нас изазовније појединости које она не наводи, али их помиње Достојевски у својим писмима из тог времена: „Почео сам залагати одећу. Ана Григорјевна је *све* своје заложила, последње стварчице“ (А. Мајкову, Женева, 16/28. 8. 1867); „јуче сам заложио последње што сам имао, свој капут“ (А. Мајкову, Женева, 2/14. 3. 1868); „ја сам током последњих пола године живео са женом у таквој оскудици, да је чак и наше последње рубље сада заложено“ (Н. Страхову, Фиренца, 26. 2. / 10. 3. 1869); „Како могу да пишем кад сам гладан, кад сам, да бих набавио два талира за телеграм, заложио панталоне!

Нека ђаво носи мене и моју глад! Али она доји дете, и шта ако она своју последњу топлу, вунену сукњу иде *сама* да положи!“ (А. Мајкову, Дрезден, 16/28. 10. 1869). Ове интимне непријатности, које Достојевски са стидом поверава најближим пријатељима, призивају у сећање и *Бедне људе* и *Понижене и увређене*, али Анина сукња је већ у рангу чарапа Катарине Мармеладове из *Злочина и казне*. Ту сиромаштво прелази у беду од које је писац опсесивно зазирао.

Истини за вољу, немаштина у коју су Фјодор Михајлович и Ана Григорјевна запали није, барем на први поглед, била условљена искључиво његовим пороком, као што је било код Мармеладових – Достојевски се није коцкао свакодневно, нити је престајао да ради. Питање је, додуше, шта би се десило да је у местима у којима су живели било коцкарница. Писма која шаље жени са повремених коцкарских излета сведоче да је његова зависност била озбиљна. Пошто је у Хомбургу изгубио сав новац који је понео, а затим и онај који је добио заложивши сат, он јој 21. маја 1867. године пише да му хитно пошаље двадесет златника како би откупио сат, платио хотелски рачун и купио карту за пут. А затим, три дана касније: „Ања, мила моја, пријатељу мој, жено моја, опрости ми и не реци да сам подлац! Ја сам учинио злочин, прокоцкао сам све што си ми послала, све, све до последње крајцаре, јуче сам добио и јуче изгубио. Ања, како ћу те сада погледати у очи, шта ћеш ти о мени сада рећи! [...] Једино ми је твој суд страشان! Хоћеш ли моћи, хоћеш ли ме сада поштовати! А шта је љубав без поштовања! Овим је читав

наш брак пољуљан.“⁵ Следе детаљни описи несрећног стицаја околности, које су га наводно довеле у искушење и које би требало да га колико-толико оправдају. А онда је, тог лета, док је заједно са Аном боравио у Баден-Бадену, поново много изгубио, да би се исте јесени из Саксон ле Бена, где је заложлио капут и бурму, заригао да се више неће коцкати, па се наредног априла ипак вратио и опет све списао.

Обећање ће најзад испунити после још једног краха априла 1871. године у Визбадену: „Због ових 30 талира које сам од тебе опљачкао тако ме је било стид!“ (388), писао је Ани, објашњавајући како је намеравао да откупи оне минђуше, а уместо тога јој тражи још толико да би могао да се врати. „Ања, клечим пред тобом и љубим ти ноге, знам да имаш потпуно право да ме презиреш, а то значи и да помислиш: ’Он ће се опет коцкати.’ У шта да ти се закунем да *нећу*, кад сам те већ преварио! [...] Десет година (боље речено, од братовљеве смрти, кад су ме одједном притисли дугови) непрекидно сам сневао да ћу добити. Маштао сам озбиљно и страшно. Сада је све готово! Ово је био заиста последњи пут!“ (388–389). За разлику од свог јунака Алексеја Ивановича, Достојевски је овог пута одржао реч. Његова коцкарска манија окончала се тамо где је почела. Круг се затворио, точак се зауставио.

Како је Ана све то подносила? О томе сазнајемо из њених сећања, која су, као што видимо, садржала одређене лакуне, па их не можемо сматрати ни сасвим поузданим ни сасвим искреним. У почетку се, каже, чудила мужу, који је до тада

⁵ Ф. М. Достојевски, *Писма*, II, стр. 91.

пребродило толика искушења, како нема снаге да се заустави у игри: „Чинило ми се то чак као неко понижавање, недостојно његовог узвишеног карактера, и болело ме је и вређало да признам ту слабост свог драгог мужа. Али убрзо сам схватила да то није обична 'слабост воље', него свеобухватна страст, нешто стихијско, против чега не може да се бори чак ни чврст карактер. С тим се ваљало помирити, на занос за игром гледати као на болест којој нема лека.“⁶ Испоставило се, срећом, да ова болест није била неизлечива као епилепсија. За њено исцељење подршка Анине стрпљиве и непоколебљиве љубави била је вероватно одлучујућа.

Да бисмо слику до краја употпунили, ослонићемо се на минуциозну студију Жака Катоа *Стваралачки процес Достојевској*, у којој је француски славист довео у везу пишчево коцкање и стварање. „Исти површни мотив: сан о богаћењу, односно потреба за новцем. Исти дубоки мотив: опасна страст према ризику, надвијање над понором. Исти почетни успјех.“⁷ Али постојала је и једна темељна разлика: „рулет је, упркос својим преокретима, подручје произвољности, случајности, док књижевношћу влада геније и његова дјелатна воља“ (163). Като износи и хипотезу да су коцкарски дебакли, ма колико болни и стресни били, имали позитиван крајњи ефекат: „сваки неуспјех на рулету доводио је до нових књижевних планова“ (167). Видели смо да је тај каузални механизам почео да делује већ на самом почетку, још у јесен

⁶ Ана Достојевски, *Успомене*, I, стр. 165.

⁷ Žak Kato, *Dostojevski. Stvaralački proces*, prevela Kristina Bojanović, CID / Fakultet umjetnosti, Podgorica, 2021, str. 163.

1863, али да ће бити потребно још много играчких неуспеха и књижевних успеха да би се он зауставио. Анализирајући смену стваралачких и коцкарских епизода у периоду пишевог странствовања, аутор у игри Достојевског види чин ослобађања, неку врсту хазардне релаксације, у којој је долазило до „експлозије и катарзе свих моралних, емоционалних и психолошких напетости“ (167), после које се геније ослобађао из стања паралисаности: „Губици на коцки доводили су до продубљивања теме; благодарјећи свјежем налету енергије поставио је и убрзао стваралачки процес, понекад чак и мјењао нит романа“ (167). Катоова идеја је, чини се, исправна, али је потребно снажније нагласити осећање кривице, које и он помиње, а које избија из сваког ретка покајничких пишевих писама жени. Попут пијанца Мармеладова, и он је себе жестоко оптуживао, али се, поново за разлику од свог јунака, није препуштао самосажалевању. Рад је био његов спас. Уметник који је сам за себе рекао да никада није био човек мере и да су га увек привлачиле крајности морао је да доведе до ивице амбиса и себе и своју породицу како би превазишао стваралачку кризу.

Не треба, међутим, заборавити ни онај наивно-рационални моменат, који је и сам наглашавао: живећи годинама од данас до сутра, од хонорара до хонорара, упадајући из дуга у дуг, Достојевски је очајнички прижељкивао добитак који би му пао с неба и решио све проблеме, који би га материјално изједначио са Тургењевом и Толстојем. Још у поментом писму брату Михаилу из Торина у јесен 1863. године, он се вајкао: „А мени треба новаца. За мене, за тебе, за моју

жену, за писање романа. Овде се као од шале добијају десетине хиљада. Да, ја сам кренуо на пут са циљем да све вас и себе избавим из беде.“⁸ Тада је можда и сам у то веровао. Четири године касније, пошто је већ написао *Коцкара*, признаће оданом Аполону Мајкову да су га на игру навели „дугови, принудне наплате, душевни немир, немогућност да се врати [...] у Русију“, али и оно „најважније – само коцкање. Знате ли како то привлачи? Не, кунем вам се да овде није била у питању само корист“.⁹ У питању је била страст, на моменте јача чак и од љубави и од сујете. Зато у тренуцима великих добитака и његов јунак Алексеј Иванович заборавља и на Полину и на свој его: „јасно се сећам да је мноме наједаред овладала, без икакве везе са самољубљем, несавладива жеља за ризиком.“ Тој страсној жељи ни писац није могао да одоли, чак ни пошто ју је у роману јавно демистификовао и жиго-сао. Ипак, између њега и његовог јунака, као и у односу на Мармеладова, постојала је једна кључна разлика.

Описујући како је после колосалног добитка као у бунилу прелазиио пут између казина и хотела, Алексеј не може да се сети да ли је у том часу и о чему размишљао: „Осећао сам само огромну сладост – успеха, победе, моћи.“ А када за кратко време све проћерда у Паризу, вратиће се у Немачку и неко време провести у служби код извесног саветника Хинцеа. У Бадену ће изазов рулета поново постати неодољив, не само због мале плате: „Стало ми је било до тога да сутра сви ти Хинцеи, сви ти оберкелнери, све оне великолепне

⁸ Ф. М. Достојевски, *Писма*, I, стр. 427.

⁹ Ф. М. Достојевски, *Писма*, II, стр. 102.